МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ, ЗДОРОВ'Я ТА ТУРИЗМУ
КАФЕДРА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

з теми: Формування техніко-тактичних дій у футболістів 15-16 років, які виступають у чемпіонаті України U16

Виконав: студент II курсу, групи 8.0174-с
Спеціальність 017 Фізична культура і спорт
Освітня програма Спорт
Грановський Денис Сергійович
Керівник: д.п.н., професор Верітов О.І.
Рецензент: к.п.н, доцент Коваленко Ю.О.

Запоріжжя – 2025 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет фізичного виховання, здоров'я та туризму
Ступень вищої освіти Магістр
Спеціальність 017 Фізична культура і спорт
Освітня програма Спорт

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
фізичної культури і спорту
проф. Сватьєв А.В. _____

«____»_____202___ року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Грановському Денису Сергійовичу

1. Тема роботи (проекту) «Формування техніко-тактичних дій у футболістів 15-16 років, які виступають у чемпіонаті України U16».
керівник роботи (проекту) д.п.н., професор Верітов О.І.
затверджені наказом ЗНУ від 11 березня 2025 року № 370-с
2. Строк подання студентом роботи (проекту) 17.11.2025 р.
3. Вихідні дані до роботи (проекту): підвищити рівень техніко-тактичної підготовленості футболістів 15–16 років шляхом упровадження експериментальної методики формування індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакуючої гри.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):
1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми формування техніко-тактичних дій у футболістів.
2. Визначити чинники, що впливають на ефективність техніко-тактичних дій під час атакуючої гри.
3. Розробити та впровадити експериментальну методику навчання техніко-тактичним діям.
4.Оцінити ефективність запропонованої методики на основі динаміки показників спеціальної підготовленості та ігрової результативності.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 7 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
I	д.п.н., професор Верітов О.І.		
II	д.п.н., професор Верітов О.І.		
III	д.п.н., професор Верітов О.І.		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Визначення напряму та теми кваліфікаційної роботи	вересень 2024 р.	*виконано*
2.	Аналіз та обробка літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	вересень 2024 р. – січень 2025 р.	*виконано*
3.	Визначення завдання та методів дослідження	вересень 2024 р. – листопад 2024р.	*виконано*
4.	Проведення власних експериментальних досліджень	вересень 2024 р. – травень 2025 р.	*виконано*
5.	Обробка отриманих даних та оформлення результатів кваліфікаційної роботи	березень 2025 р. – жовтень 2025 р.	*виконано*
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи на кафедрі ФКіС	листопад 2025 р.	*виконано*
7.	Остаточне оформлення кваліфікаційної роботи захист на ЕК.	грудень 2025 р.	*виконано*

Студент _____ **Д.С. Грановський**

Керівник роботи (проекту) _____ **О.І. Верітов**

Нормоконтроль пройдено _____ **А.В. Симонік**

ЗМІСТ

Зміст …… 4
Реферат …… 5
Abstract …… 7
Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів 8
Вступ ……..... 9
1 Огляд літератури …….. 10
1.1 Футбол як ігровий вид спорту та його значення у системі підготовки спортсменів……... 10
1.2 Вікові та морфо-функціональні особливості підготовки футболістів 15–16 років…….. 13
1.3 Техніко-тактична підготовка футболістів юнацького віку…… 16
2 Завдання, методи і організація дослідження 22
2.1 Завдання дослідження 22
2.2 Методи дослідження 22
2.3 Організація дослідження..... 29
3 Результати досліджень 31
Висновки ……..... 47
Перелік посилань ……..... 49

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота – 54 сторінки, 7 таблиць, 51 літературне джерело.

Об’єкт дослідження – процес техніко-тактичної підготовки футболістів 15–16 років.

Предмет дослідження – методика формування індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років в умовах атакувальної гри.

Мета дослідження – підвищити рівень техніко-тактичної підготовленості футболістів 15–16 років шляхом упровадження експериментальної методики формування індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакувальної гри.

Методи дослідження: аналіз і узагальнення науково-методичної літератури; педагогічне спостереження; педагогічне тестування (оцінювання теоретичної підготовленості, спеціальної фізичної підготовленості, техніко-тактичної майстерності); педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

У роботі розроблено й експериментально перевірено методику формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років, що ґрунтується на етапному засвоєнні індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакувальної гри. Проведено теоретичний аналіз науково-методичних джерел, організовано педагогічний експеримент за участю контрольної та експериментальної груп.

На основі результатів 12-тижневої експериментальної програми встановлено, що в експериментальній групі (група «А») досягнуто достовірно кращих показників у теоретичній, спеціальній фізичній і техніко-тактичній підготовленості. Ефективність атакуючих дій при розіграші комбінацій зросла з 6,6 % до 20,1 %, тоді як у контрольній групі зростання становило лише 0,7 %. Отримані результати підтвердили ефективність запропонованої методики, яку можна рекомендувати для використання в системі спортивної підготовки

юних футболістів.

ФУТБОЛ; ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА; АТАКУВАЛЬНА ГРА; ФУТБОЛІСТИ 15–16 РОКІВ; КОМБІНАЦІЙНІ ДІЇ; ПЕДАГОГІЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ; СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА; ТАКТИЧНЕ МИСЛЕННЯ; ІНДИВІДУАЛЬНІ ДІЇ; КОМАНДНА ВЗАЄМОДІЯ

ABSTRACT

Qualification paper – 54pages, 7 tables, 51 sources.

Object of the study – the process of technical and tactical training of 15–16-year-old football players.

Subject of the study – the methodology of forming individual, group, and team technical and tactical actions in 15–16-year-old football players under attacking game conditions.

Purpose of the study – to improve the level of technical and tactical preparedness of 15–16-year-old football players by implementing an experimental methodology for developing individual, group, and team actions in the context of the attacking phase of play.

Research methods: analysis and synthesis of scientific and methodological literature; pedagogical observation; pedagogical testing (assessment of theoretical knowledge, special physical fitness, and technical and tactical proficiency); pedagogical experiment; methods of mathematical statistics.

The study developed and experimentally validated a methodology for forming technical and tactical actions in 15–16-year-old football players, based on a phased acquisition of individual, group, and team actions in attacking game situations. A theoretical analysis of scientific and methodological sources was conducted, and a pedagogical experiment involving control and experimental groups was carried out.

Based on the results of a 12-week training program, statistically significant improvements were observed in the experimental group (Group "A") in terms of theoretical knowledge, special physical preparedness, and technical and tactical skills. The effectiveness of attacking actions during combination play increased from 6.6% to 20.1%, while in the control group the improvement was only 0.7%. The results confirmed the effectiveness of the proposed methodology, which can be recommended for use in the system of sports training for youth football players.

FOOTBALL; TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING; ATTACKING PLAY; 15–16-YEAR-OLD FOOTBALL PLAYERS; COMBINATION ACTIONS; PEDAGOGICAL EXPERIMENT; SPECIAL PHYSICAL PREPAREDNESS; TACTICAL THINKING; INDIVIDUAL ACTIONS; TEAM INTERACTION

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

КГ – контрольна група;

ЕГ – експериментальна група;

см – сантиметр;

кг – кілограм;

сек – секунда;

M – середнє арифметичне значення;

m – похибка середнього;

p – рівень статистичної значущості;

% – відсоток.

ВСТУП

У сучасному футболі, зокрема у змагальній практиці команд вікової категорії 15–16 років, спостерігається підвищення вимог до швидкості прийняття рішень, технічної варіативності та командної злагодженості під час атакувальних дій. Одним із важливих компонентів ефективного нападу є здатність гравців точно й своєчасно реалізовувати техніко-тактичні дії в умовах, що постійно змінюються, особливо при розіграші комбінацій.

Незважаючи на велику кількість наукових і методичних праць, присвячених технічній підготовці юних футболістів, проблема формування цілісної системи індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакувальної гри залишається актуальною. Багато команд використовують стандартні підходи до розвитку техніко-тактичних навичок, що не завжди забезпечує адаптацію до реального ігрового навантаження та не стимулює тактичне мислення юних спортсменів.

У зв’язку з цим виникає необхідність у розробці та впровадженні експериментальних методик, які б цілеспрямовано формували техніко-тактичні дії з урахуванням умов реального змагання, особливостей розіграшу комбінацій, а також вікових і психофізіологічних характеристик футболістів 15–16 років.

Мета дослідження – підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості футболістів 15–16 років шляхом упровадження експериментальної методики формування індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакувальної гри.

Об’єкт дослідження – процес техніко-тактичної підготовки футболістів 15–16 років.

Предмет дослідження – зміст, структура та ефективність експериментальної методики формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років в умовах атакувальної гри.

1 ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Футбол як ігровий вид спорту та його значення у системі підготовки спортсменів

Футбол є одним з найпопулярніших і масових видів спорту у світі, який поєднує у собі високий рівень фізичних, технічних, тактичних та психологічних вимог до гравців. Як командна спортивна гра, він характеризується динамічністю, колективною взаємодією та складною структурою ігрової діяльності [24; 39].

Особливість футболу полягає в необхідності постійної взаємодії між гравцями, що обумовлює важливість розвитку як індивідуальних, так і групових та командних техніко-тактичних дій. Успіх у змагальній діяльності значною мірою визначається здатністю футболістів ефективно реалізовувати тактичні задуми у швидкоплинних і непередбачуваних ігрових ситуаціях [1; 5].

Футбол вирізняється високою інтенсивністю ігрових дій, що поєднують прояв витривалості, швидкісно-силових якостей, координації та креативності. На відміну від індивідуальних видів спорту, результат гри залежить не тільки від рівня підготовленості окремого спортсмена, а й від злагодженості дій усієї команди [27; 31]. Саме тому тренувальний процес у футболі має комплексний характер і передбачає інтеграцію фізичної, технічної та тактичної підготовки [42].

Важливим компонентом командної гри є здатність футболістів до комунікації та прийняття швидких рішень у мінливих умовах поля. Розвиток таких якостей, як взаєморозуміння, довіра і колективна відповідальність, сприяє підвищенню ефективності командної взаємодії та забезпечує конкурентоспроможність на змаганнях [12; 35].

Таким чином, футбол як командний вид спорту являє собою складну систему, де поєднуються індивідуальні дії спортсмена та узгоджена діяльність

усієї команди, а кінцевий результат визначається рівнем техніко-тактичної майстерності та колективної взаємодії.

Підготовка футболістів має комплексний характер, оскільки успіх у грі визначається не лише наявністю окремих фізичних чи технічних якостей, а гармонійним поєднанням усіх компонентів тренувального процесу.

Фізична підготовленість є фундаментом ігрової діяльності. Для футболістів особливо важливими є витривалість, швидкість, швидкісно-силові якості та координація рухів [8; 19]. Матч триває понад 90 хвилин, протягом яких спортсмени виконують велику кількість прискорень, ривків, стрибків, змін напрямку руху, що потребує високого рівня функціональної готовності. Дослідження показують, що юні футболісти мають найбільші резерви для розвитку саме швидкісно-силових здібностей та спеціальної витривалості [14; 33].

Технічна підготовка забезпечує володіння м’ячем і є основою для реалізації тактичних задумів. До неї належать прийом і передача м’яча, удари по воротах, ведення, обведення суперника, гра головою тощо. На сучасному етапі від футболіста вимагається універсальність – здатність ефективно застосовувати широкий арсенал технічних прийомів у різних ігрових умовах [7; 29].

Тактична підготовка спрямована на формування вміння раціонально розташовуватись на полі, своєчасно приймати рішення та координувати дії з партнерами. У структурі тактичних дій розрізняють індивідуальні, групові та командні. Від правильності їх реалізації залежить ефективність атаки чи оборони, а також результат гри загалом [20; 41].

Психічна підготовленість охоплює здатність спортсмена швидко адаптуватися до стресових ситуацій змагальної діяльності, зберігати концентрацію уваги та емоційну стійкість. Для футболістів юнацького віку характерні коливання настрою, підвищена емоційність, що вимагає від тренера спеціальних педагогічних підходів до виховання вольових якостей і формування мотивації до досягнення результату [11; 36].

Таким чином, підготовленість футболістів повинна розглядатися як інтегральне поєднання фізичних, технічних, тактичних і психічних компонентів, що у взаємодії формують основу спортивної майстерності.

Техніко-тактичні дії є ключовим компонентом ігрової діяльності у футболі, оскільки саме вони визначають здатність команди реалізувати атакувальні задуми та ефективно протидіяти супернику в обороні. Вони охоплюють як індивідуальні прийоми, так і колективні взаємодії, що в сукупності формують цілісну ігрову модель [4; 15].

Індивідуальні техніко-тактичні дії передбачають володіння м’ячем, вміння обіграти суперника, виконати точний удар чи передачу в умовах тиску. Рівень їх реалізації безпосередньо впливає на якість завершення атак і створення гольових моментів [10; 23].

Групові та командні дії мають не менш важливе значення. До них належать взаємодії в парах і трійках (наприклад, «стінка», перехресний рух, взаємне страхування), а також колективні тактичні побудови під час атаки чи оборони. Ефективність гри залежить від того, наскільки футболісти здатні швидко орієнтуватися на полі, обирати правильне розташування та узгоджувати свої дії [21; 38].

На сучасному етапі розвитку футболу результативність команди тісно пов’язана з вмінням футболістів використовувати техніко-тактичні дії у високому темпі та в умовах просторово-часового дефіциту. Саме це відрізняє висококласні команди від середніх. Статистичні дослідження свідчать, що перевага у техніко-тактичних показниках (точність передач, ефективність відборів, кількість завершених атак) має прямий зв’язок із переможним результатом [9; 28].

Особливого значення набувають стандартні положення (кутові, штрафні удари, вкидання), які часто вирішують долю матчу. Відпрацювання тактичних схем при стандартах дозволяє значно підвищити результативність, що особливо актуально для юнацьких команд, які лише формують свій ігровий стиль [16; 34].

Таким чином, техніко-тактичні дії є інтегративною характеристикою гри футболістів і водночас головним чинником, що визначає результативність команди. Високий рівень їх сформованості забезпечує стабільність гри, ефективне використання ігрових ситуацій та конкурентоспроможність на змаганнях.

1.2 Вікові та морфофункціональні особливості підготовки футболістів 15–16 років

У процесі спортивної підготовки одним із ключових аспектів є врахування сенситивних періодів розвитку фізичних і технічних якостей, адже саме в цей час організм спортсмена найбільш сприйнятливий до впливу певних тренувальних навантажень. Наукові дослідження свідчать, що правильне визначення й використання сенситивних фаз дозволяє значно прискорити прогрес спортсмена та уникнути перевантажень [12; 24].

Відомо, що у віці 15–16 років відбувається завершення інтенсивного біологічного дозрівання. Організм юнаків характеризується високими адаптаційними можливостями, що створює сприятливі умови для розвитку таких фізичних якостей, як швидкісна витривалість, сила та координація рухів [18; 29]. Саме у цей період тренери мають можливість якісно підвищити рівень спеціальної фізичної підготовленості, яка безпосередньо впливає на ефективність виконання техніко-тактичних дій у грі.

Особливе значення мають сенситивні періоди для технічної підготовки. У підлітковому віці спортсмени краще засвоюють складні координаційні рухи, що забезпечує швидше оволодіння технікою володіння м’ячем, передач, ударів, ведення та фінтів [20; 35]. Якщо в цей час не забезпечити належного рівня технічної підготовки, у майбутньому доведеться витрачати більше часу на корекцію та вдосконалення техніки.

Дослідники також відзначають, що у 15–16 років важливо поєднувати розвиток фізичних якостей із формуванням тактичного мислення, оскільки

поява просторово-часового відчуття, здатність прогнозувати дії суперника й партнерів, уміння швидко ухвалювати рішення формуються саме на основі добре відпрацьованих техніко-тактичних дій [11; 27].

Таким чином, врахування сенситивних періодів розвитку фізичних і технічних якостей є необхідною умовою успішної підготовки футболістів юнацького віку. Раціональне використання цих періодів дозволяє забезпечити не лише ефективне вдосконалення фізичної підготовленості, але й закласти міцний фундамент для майбутньої спортивної майстерності.

Юнацький вік (15–16 років) є критичним етапом становлення особистості, що відзначається значними психологічними та соціальними трансформаціями. У цей період активно формується самосвідомість, зростає прагнення до самостійності та визнання у групі однолітків, що безпосередньо відображається на спортивній діяльності та командній взаємодії. Як зазначають Ніколаєнко В.В. та Байрачний О.В. [22], юні спортсмени починають більш усвідомлено ставитися до тренувального процесу, демонструючи підвищену мотивацію до досягнення результату.

Психологи й тренери підкреслюють, що у 15–16 років у футболістів підсилюється емоційна нестабільність, яка може виявлятися у швидких змінах настрою та підвищеній вразливості до зовнішніх оцінок. Це підтверджують дослідження Балана Б. [2], який відзначає, що саме в цьому віці необхідно приділяти особливу увагу психологічній підтримці спортсменів і розвитку впевненості у власних силах.

Важливим чинником є також формування лідерських якостей та вміння працювати в команді. За спостереженнями Крушинської Н., Матвєєва С. та Кириченка Р. [12], спортивне середовище сприяє соціалізації юних гравців, формує в них почуття відповідальності, взаємодопомоги та дисципліни. Це набуває особливого значення в умовах змагальної діяльності, де психологічна стійкість визначає ефективність реалізації техніко-тактичних дій.

Дослідження Журіда С. [10] вказують на те, що у цьому віковому періоді також активно формується креативність та здатність приймати нестандартні

рішення, що особливо важливо для футболу як гри, побудованої на швидкій зміні ігрових ситуацій. Разом із тим, зазначається необхідність врахування індивідуальних психологічних відмінностей, адже не всі спортсмени однаково швидко адаптуються до високих вимог чемпіонатів рівня U16.

Таким чином, юнацький вік характеризується поєднанням інтенсивного психоемоційного розвитку та формування стійких мотиваційних установок, що створює як нові можливості для тренувального процесу, так і потребує врахування підвищених психологічних ризиків.

Етап спеціалізованої підготовки у футболі (15–16 років) є ключовим у формуванні висококваліфікованого спортсмена, оскільки саме в цей період закладається основа для вдосконалення техніко-тактичної майстерності та розвитку фізичних якостей, необхідних для гри на змагальному рівні. Як зазначають Боляк А.А., Голуб Ю.О. та ін. [4], навчально-тренувальний процес на цьому етапі повинен мати спрямований характер, із чітким акцентом на поєднання індивідуальної та командної підготовки.

До основних вимог належить системність і послідовність тренувальних навантажень, що забезпечує поступовий розвиток фізичних якостей та технічних навичок. За результатами досліджень Козіної Ж.Л. [11], у цьому віковому періоді футболісти здатні ефективно засвоювати складні координаційні дії, що дає змогу більш цілеспрямовано відпрацьовувати комбінаційні дії та тактичні схеми гри.

Важливим аспектом є диференційований підхід, який дозволяє враховувати індивідуальні особливості юних спортсменів. На думку Журіда С. [10], це сприяє підвищенню ефективності тренувального процесу, зменшує ризик перевантажень та дає змогу гармонійно поєднувати розвиток фізичних і психічних якостей.

Особливу увагу слід приділяти розвитку тактичного мислення. Дослідження Ніколаєнка В.В. та Байрачного О.В. [22] підкреслюють, що формування здатності швидко приймати рішення у змінних ігрових умовах є визначальною умовою успішності у футболі U16. Саме тому тренування

повинні включати моделювання змагальних ситуацій, використання ігрових вправ та спрощених ігор, що сприяють закріпленню техніко-тактичних дій у динамічному середовищі.

Також необхідною вимогою є забезпечення психоемоційної стійкості спортсменів. За даними Балана Б. [2], тренувальний процес має включати елементи психологічної підготовки: розвиток впевненості у власних силах, формування навичок самоконтролю та управління емоціями під час ігрової діяльності.

Отже, навчально-тренувальний процес на етапі спеціалізованої підготовки повинен бути комплексним і спрямованим на формування цілісної підготовленості юних футболістів, поєднуючи розвиток фізичних, технічних, тактичних та психологічних компонентів, що в сукупності визначають рівень їхньої ігрової майстерності.

1.3 Техніко-тактична підготовка футболістів юнацького віку

Техніко-тактичні дії у футболі становлять основу ігрової діяльності спортсмена та визначають результативність командної гри на будь-якому рівні змагань. Під цим поняттям розуміють сукупність технічних прийомів і тактичних рішень, які футболісти застосовують з метою ефективного ведення гри та досягнення змагального результату. За визначенням Платонова В.Н. [17], техніко-тактична підготовленість інтегрує як технічну майстерність, так і здатність спортсмена адаптувати свої дії до мінливих умов ігрової ситуації.

У науковій літературі прийнято класифікувати техніко-тактичні дії на три рівні: індивідуальні, групові та командні.

Індивідуальні дії охоплюють технічні прийоми та тактичні рішення, які виконує один гравець у взаємодії з суперником або простором поля. До них належать ведення м’яча, обіграш суперника, відбір, перехоплення, удар по воротах тощо. Як відзначає Костюкевич В.М. [12], саме індивідуальні дії складають базис, на якому будується вся подальша тактична взаємодія,

оскільки без достатнього рівня індивідуальної майстерності гравець не здатен ефективно діяти в командній структурі.

Групові дії виконуються двома або кількома футболістами з метою створення чисельної переваги чи ефективного використання ігрового простору. До них належать «стінка», взаємні підстраховки, узгоджені переміщення у зоні атаки чи оборони. Дослідження Козіної Ж.Л. [11] показують, що відпрацювання групових дій у юнацькому футболі сприяє розвитку комунікаційних навичок та підвищує швидкість прийняття рішень у змінних умовах.

Командні дії характеризуються участю більшості гравців команди й спрямовані на реалізацію єдиної тактичної установки. Це організація атакуючих і оборонних дій, колективний пресинг, вихід з оборони через пас, побудова командного блоку тощо. На думку Боляка А.А. та Голуба Ю.О. [4], ефективність командних дій залежить від узгодженості індивідуальних і групових рішень, а також від рівня загальної тактичної підготовки футболістів.

Таким чином, техніко-тактичні дії у футболі є багаторівневою системою, де індивідуальна майстерність слугує фундаментом, групова взаємодія забезпечує локальну ефективність, а командні дії створюють цілісну модель гри. Взаємозв’язок цих рівнів визначає успішність виступу команди у змаганнях, зокрема й у чемпіонаті України U16, де юнаки 15–16 років перебувають на етапі інтенсивного вдосконалення техніко-тактичних навичок.

Формування техніко-тактичних дій у юних футболістів 15–16 років потребує поєднання цілеспрямованої технічної та тактичної підготовки з урахуванням вікових і психофізіологічних особливостей спортсменів. На думку Платонова В.Н. [17], ефективність оволодіння тактичними діями безпосередньо залежить від рівня розвитку базових технічних навичок, що вимагає їх паралельного вдосконалення у процесі тренувань.

Сучасна методика рекомендує застосування поетапного підходу. Спочатку відпрацьовуються індивідуальні дії у стандартних ситуаціях (ведення м’яча, пас, удар по воротах), далі – групові взаємодії («стінка»,

комбінаційна гра на обмеженому просторі), і лише після цього переходять до формування командних дій у форматі навчально-тренувальних ігор. За даними Костюкевича В.М. [12], такий алгоритм забезпечує поступове ускладнення ігрових завдань і сприяє стійкому засвоєнню тактичних схем.

Важливим методичним принципом є максимальне наближення тренувальних вправ до змагальних умов. Це означає, що вправи мають моделювати ігрові епізоди чемпіонату, враховуючи швидкість прийняття рішень, просторово-часові обмеження та необхідність взаємодії з партнерами. Козіна Ж.Л. [11] підкреслює, що саме ігровий метод забезпечує розвиток тактичного мислення, адже юні спортсмени навчаються приймати рішення у стресових умовах, що наближені до реальної гри.

Не менш значущим є використання варіативності вправ, яка дозволяє уникати шаблонності у діях футболістів. Вправи на зміну темпу, напрямку руху, комбінаційних варіантів передач стимулюють розвиток креативності та нестандартного мислення. На думку Боляка А.А. та Голуба Ю.О. [4], саме здатність спортсменів до варіативної побудови ігрових дій стає вирішальною у матчах високого рівня, зокрема на етапі чемпіонату України серед юнаків U16.

Також доцільно застосовувати систему контролю та оцінювання техніко-тактичних дій, що включає як кількісні (кількість вдалих передач, відборів, ударів по воротах), так і якісні показники (точність, доцільність, ефективність). Це дає змогу тренеру об’єктивно оцінювати прогрес спортсменів і вносити корективи у тренувальний процес.

Отже, методичні підходи до формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років повинні ґрунтуватися на поетапності, ігровому моделюванні, варіативності та системному контролі результатів. Така організація тренувального процесу забезпечує комплексний розвиток індивідуальних, групових і командних дій, що є ключовим фактором успішних виступів у чемпіонаті України U16.

Змагальна діяльність футболістів 15–16 років, які виступають у

чемпіонаті України U16, має низку специфічних характеристик, що обумовлюють як зміст підготовки, так і методичні підходи до формування техніко-тактичних дій. У цьому віці спортсмени переходять від етапу попередньої базової підготовки до етапу спеціалізованої та передзмагальної підготовки, що вимагає підвищення інтенсивності тренувань та їхньої максимальної наближеності до умов офіційних матчів.

За даними Костюкевича В.М. [12], у чемпіонатах України серед юнаків U16 спостерігається висока динамічність гри, що супроводжується великою кількістю єдиноборств, швидкою зміною ігрових епізодів і необхідністю прийняття тактичних рішень за обмежений час. У середньому, за матч футболіст цієї вікової групи виконує від 90 до 120 техніко-тактичних дій, серед яких провідне місце займають короткі та середні передачі, ведення м’яча в умовах тиску суперника, перехоплення та відбір.

Особливістю змагальної діяльності у цій категорії є поступове ускладнення тактичних схем гри. Якщо у молодших вікових групах домінують індивідуальні дії, то на рівні U16 зростає роль групових і командних взаємодій, особливо під час розіграшу стандартних положень (кутові, штрафні удари, вкидання з аута). Як зазначає Боляк А.А. [4], здатність до координації дій у стандартних ігрових ситуаціях стає одним із ключових чинників успіху.

Змагальні матчі у чемпіонаті України U16 також характеризуються підвищеним рівнем психоемоційного навантаження. Юні спортсмени вперше стикаються з відповідальністю офіційних змагань загальнодержавного рівня, що вимагає не лише техніко-тактичної, але й психологічної готовності. Підвищений стресовий фон впливає на якість прийняття рішень, точність технічних дій і ефективність командної взаємодії, що відзначає у своїх працях Козіна Ж.Л. [11].

Ще однією особливістю є високі вимоги до фізичної витривалості. У матчах U16 загальний обсяг ігрової діяльності сягає 7–9 км бігової роботи за гру, з яких близько 15–20 % припадає на швидкісні відрізки. Це підкреслює необхідність спеціальної підготовки футболістів до змагальної діяльності з

урахуванням інтенсивності та тривалості матчів.

Отже, змагальна діяльність у чемпіонаті України U16 відзначається високою динамічністю, різноманітністю техніко-тактичних дій, посиленою роллю групових та командних взаємодій, значними фізичними навантаженнями та підвищеними психоемоційними вимогами. Саме ці чинники визначають основні орієнтири для побудови ефективного навчально-тренувального процесу футболістів 15–16 років.

Сучасні тенденції та прогалини у дослідженнях

Аналіз сучасної науково-методичної літератури свідчить, що проблема формування техніко-тактичних дій у футболістів підліткового віку (15–16 років) привертає значну увагу дослідників. У фокусі наукових праць перебувають питання вдосконалення навчально-тренувального процесу, підвищення ефективності ігрової діяльності та розробка методичних підходів до розвитку індивідуальних і групових дій спортсменів.

Серед актуальних тенденцій відзначаються:

Інтеграція фізичної та техніко-тактичної підготовки. Як зазначає Костюкевич В.М. [12], сучасні методики орієнтуються на комплексний розвиток фізичних якостей і технічних умінь у єдності з тактичним мисленням. Такий підхід дозволяє максимально наблизити тренувальні завдання до реальних умов змагальної діяльності.

Широке використання ігрових та змагальних методів. За даними Козіної Ж.Л. [11], в умовах юнацького футболу найвищу ефективність показують вправи, побудовані у формі ігрових ситуацій, що стимулюють швидке прийняття рішень та адаптацію до змінних умов матчу.

Удосконалення групових і командних взаємодій. У роботах Боляка А.А. [4] наголошується на важливості формування моделей гри, які ґрунтуються на колективних діях, особливо у фазах оборони та переходу до атаки.

Застосування новітніх технологій контролю та аналізу ігрової діяльності. Останні дослідження підкреслюють роль GPS-моніторингу, відеоаналізу та статистичних платформ, що дозволяють тренерам об’єктивно

оцінювати ефективність техніко-тактичних дій і коригувати тренувальний процес (Шамардін В.Н. [28]).

Попри наявність значного наукового доробку, у дослідженнях все ще існують прогалини, серед яких:

- Недостатня кількість робіт, спрямованих на аналіз вікової специфіки формування техніко-тактичних дій саме у категорії U16, хоча цей вік є критичним для переходу до дорослого футболу.
- Обмежена увага приділяється питанню індивідуалізації тренувальних програм, які б враховували функціональні можливості та психологічні особливості юнаків.
- Відсутність комплексних досліджень щодо взаємозв'язку психоемоційного стану спортсмена та ефективності його техніко-тактичних дій у змагальних умовах.
- Потреба у ширшому вивченні прикладних аспектів використання інноваційних технологій аналізу та контролю у дитячо-юнацькому спорті.

Таким чином, сучасні дослідження у сфері формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років відзначаються комплексним і міждисциплінарним характером, однак залишаються нерозкритими питання вікової специфіки, індивідуалізації та психологічного супроводу тренувального процесу. Подальші наукові пошуки мають бути спрямовані на вирішення цих завдань та на розробку методичних систем, які б враховували як сучасні тенденції футболу, так і потреби юних спортсменів у чемпіонаті України U16.

2 ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Завдання дослідження

Мета дослідження – підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості футболістів 15–16 років шляхом упровадження експериментальної методики формування індивідуальних, групових і командних дій в умовах атакувальної гри.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу з проблеми формування техніко-тактичних дій у футболістів.

2. Визначити чинники, що впливають на ефективність техніко-тактичних дій під час атакувальної гри.

3. Розробити та впровадити експериментальну методику навчання техніко-тактичним діям.

4 .Оцінити ефективність запропонованої методики на основі динаміки показників спеціальної підготовленості та ігрової результативності.

2.2 Методи дослідження

Для реалізації визначних завдань дослідження нами були застосовані наступні методи:

- аналіз і узагальнення науково-методичної літератури;
- педагогічне спостереження;
- педагогічне тестування;
- педагогічний експеримент;
- метои математичної статистики.

Аналіз і узагальнення науково-методичної літератури – метод, що передбачає вивчення, систематизацію та критичне осмислення сучасних

теоретичних і прикладних джерел, присвячених проблемам техніко-тактичної підготовки юних футболістів, організації атакувальних дій, розіграшу комбінацій, а також впровадження педагогічних технологій у тренувальний процес.

Цей метод дозволяє сформувати теоретичну базу дослідження, виявити основні підходи, тенденції та суперечності у вивченій тематиці, а також обґрунтувати актуальність, мету та завдання дослідження.

Педагогічне спостереження є методом дослідження, який передбачає цілеспрямоване, систематичне та планомірне вивчення поведінки, дій і реакцій футболістів під час навчально-тренувального процесу та змагальної діяльності. У межах даного дослідження педагогічне спостереження використовувалося для оцінки техніко-тактичних дій гравців у реальних ігрових ситуаціях, фіксації типових помилок, визначення рівня злагодженості в командних і групових діях, а також для відстеження динаміки змін у підготовленості футболістів до та після впровадження експериментальної методики. Цей метод дав змогу отримати важливу інформацію про ефективність засвоєння навчального матеріалу, характер і стабільність техніко-тактичних навичок, а також доцільність використаних педагогічних засобів.

Педагогічне тестування є методом кількісної оцінки рівня підготовленості спортсменів шляхом виконання ними стандартизованих завдань. У цьому дослідженні педагогічне тестування застосовувалося для об’єктивного вимірювання рівня теоретичної, спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості футболістів 15–16 років до і після впровадження експериментальної методики.

Для оцінки підготовленості були використані такі тести:

Теоретична підготовленість – тестування на знання правил гри, завдань і структури атакувальних дій, варіантів побудови комбінацій, функціональних обов’язків гравців у нападі.

Теоретична підготовленість у межах цього дослідження визначалася як

рівень засвоєння футболістами знань, необхідних для розуміння й ефективного виконання техніко-тактичних дій в умовах атакувальної гри. Для її оцінювання було розроблено спеціальний тестовий блок, що охоплював ключові компоненти тактичного мислення та ігрового розуміння.

Зміст тестування включав такі тематичні розділи:

Правила гри у футбол

Питання стосувалися положення "поза грою", способів виконання стандартних положень, кількості гравців у стінці, правомірності дій у штрафному майданчику тощо.

Завдання та структура атакувальних дій

Визначення етапів атаки (підготовка, розвиток, завершення), ролі різних гравців у фазі атаки, завдань нападаючого, флангового гравця, півзахисника тощо.

Варіанти побудови комбінацій

Запитання на розуміння послідовності дій при розіграші м’яча зі стандартного положення, алгоритмів побудови комбінацій (наприклад, "передача-підключення-завершення"), варіативності рішень залежно від системи захисту суперника.

Функціональні обов’язки гравців у нападі

Завдання на ідентифікацію тактичної ролі гравців залежно від ігрової ситуації: хто має створити ширину атаки, хто – глибину, хто – виконати завершальний удар.

Форма проведення тестування:

Тест мав письмовий формат із вибором правильної відповіді, відкритими та комбінованими запитаннями.

Кількість запитань: 15.

Максимальна оцінка: 5 балів.

Час на виконання: 20 хвилин.

Критерії оцінювання:

- 4,6–5,0 балів – високий рівень теоретичної підготовленості;

- 3,6–4,5 – достатній рівень;
- 2,6–3,5 – середній рівень;
- нижче 2,5 – низький рівень.

Спеціальна фізична підготовленість – комплекс вправ на витривалість, швидкість, силу і координацію, специфічно адаптований до футбольної діяльності.

Спеціальна фізична підготовленість у дослідженні розглядалася як рівень розвитку фізичних якостей, які мають безпосереднє значення для виконання техніко-тактичних дій у футболі. Оцінювання здійснювалося за допомогою комплексу тестів, що охоплював витривалість, швидкість, силу та координацію, адаптованих до специфіки футбольної діяльності у віковій категорії 15–16 років.

Тестовий комплекс включав такі вправи:

Тест на швидкісні якості

Біг 20 метрів з високого старту.

Мета – визначити спроможність гравця до вибухового прискорення на короткій дистанції.

Результат фіксувався в секундах за допомогою ручного секундоміра.

Тест на витривалість

Човниковий біг 5×20 метрів.

Завдання – максимально швидко пробігти п’ять відрізків по 20 м із розворотами.

Вимірюється загальний час виконання. Тест імітує багаторазову зміну напрямку руху в умовах ігрового навантаження.

Тест на координацію

Ведення м’яча між фішками (6 фішок на відстані 1,5 м одна від одної).

Мета – перевірити здатність до точного контролю м’яча в умовах обмеженого простору.

Час проходження дистанції фіксувався секундоміром.

Тест на силову витривалість

Стрибки з місця на дальність (три поспіль).

Використовується для оцінки сили м’язів ніг і динамічної вибухової витривалості.

Результат – сумарна довжина трьох стрибків у сантиметрах.

Форма проведення тестування:

Тестування відбувалося у зручному для гравців спортивному екіпіруванні після розминки.

Кожен тест виконувався двічі з фіксацією кращого результату.

Відпочинок між спробами – 2 хвилини.

Критерії оцінювання:

Результати кожного тесту переводилися у бальну шкалу від 1 до 5;

Підсумковий бал за спеціальну фізичну підготовленість обчислювався як середнє арифметичне значення чотирьох тестів.

Техніко-тактична підготовленість – оцінювання здатності виконувати прийоми ведення, передачі, удару, обведення у змінних ігрових умовах, а також здатність до прийняття оптимальних рішень у межах моделювання атакувальних комбінацій.

Техніко-тактична підготовленість у межах дослідження визначалася як інтегральний показник, що відображає здатність футболіста ефективно застосовувати технічні прийоми (ведення, передача, удар, обведення) у змінних ігрових ситуаціях, а також оперативно приймати правильні тактичні рішення у процесі виконання комбінацій.

Для оцінювання були використані такі контрольні вправи:

Ведення м’яча між фішками

Завдання – пройти з м’ячем між шістьма фішками, розташованими з інтервалом 1,5 м.

Мета – перевірити точність і контроль м’яча під час ведення в обмеженому просторі.

Час виконання фіксувався секундоміром.

Передача м’яча у ворота (з 10 метрів)

Гравцеві надається 10 спроб для точної передачі м’яча у дві мініворота (ширина – 2 м).

Результат – кількість влучань із 10.

Удари по мішені

Виконання ударів з різних позицій по цілі, розміщеній у воротах.

Кількість спроб – 10, результат – кількість точних влучань.

Обведення суперника (імітаційна вправа)

Гравець повинен обійти умовного суперника (конус або манекен) з подальшим ударом по воротах.

Оцінюється не тільки успішність обведення, а й швидкість виконання та точність завершення.

Моделювання атакувальної комбінації (ігрова вправа)

Участь у короткому фрагменті розіграшу стандартної ситуації, де необхідно прийняти рішення про передачу, удар або переміщення.

Оцінюється здатність до тактичного аналізу ситуації та швидкість прийняття рішення.

Форма проведення тестування:

Вправи виконувалися у стандартних умовах футбольного поля або спортзалу.

Гравці отримували короткий інструктаж перед кожною спробою.

Кожен тест повторювався двічі, до зарахування кращого результату.

Критерії оцінювання:

Кожна вправа оцінювалася за п’ятибальною шкалою: точність, техніка виконання, швидкість, прийняття рішення.

Підсумковий бал техніко-тактичної підготовленості обчислювався як середнє арифметичне п’яти індивідуальних оцінок.

Запропонована методика дозволила комплексно оцінити рівень технічної майстерності та тактичної гнучкості футболістів, а також виявити позитивну динаміку в результаті впровадження експериментального педагогічного впливу.

Педагогічне тестування дозволило об'єктивно зафіксувати динаміку змін у підготовленості спортсменів та підтвердити ефективність експериментального впливу. Педагогічне тестування дозволило об’єктивно зафіксувати динаміку змін у підготовленості футболістів протягом експериментального періоду. Його проведення забезпечило кількісну оцінку результатів навчально-тренувального процесу, що дало змогу порівняти рівень теоретичної, спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості до і після впровадження експериментальної методики.

Педагогічний експеримент є центральним методом дослідження, що застосовується для перевірки ефективності розробленої методики формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років. У цьому дослідженні він мав формувальний характер і проводився у природних умовах навчально-тренувального процесу.

Метою педагогічного експерименту було виявлення змін у рівні теоретичної, спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості футболістів, а також результативності їхніх дій в умовах змагальної гри після впровадження експериментальної методики.

У ході експерименту було сформовано дві групи: експериментальну групу (група «А»), що займалася за розробленою методикою, та контрольну групу (група «Б»), яка тренувалася за традиційною програмою. Тривалість експерименту становила кілька навчально-тренувальних циклів, протягом яких проводилося регулярне оцінювання підготовленості за допомогою педагогічного тестування.

Методика, впроваджена в експериментальній групі, передбачала етапне формування індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій, з урахуванням типових ігрових ситуацій, структури атакувальної взаємодії та чинників вибору позиції на полі. Навчальні заняття поєднували теоретичну, моделювальну та практичну частини.

Після завершення експерименту було проведено порівняльний аналіз результатів тестування в обох групах. Виявлені достовірні позитивні зміни в

експериментальній групі свідчать про ефективність розробленої методики, що дозволяє значно покращити техніко-тактичну підготовленість та результативність атакувальних дій футболістів у змагальній діяльності.

Методи математичної статистики, застосовані у дослідженні, використовувалися для обробки, аналізу та інтерпретації кількісних результатів педагогічного тестування, отриманих до та після впровадження експериментальної методики. Вони дозволили об'єктивно оцінити ефективність педагогічного впливу та достовірність змін у показниках підготовленості футболістів.

У дослідженні застосовувалися такі статистичні методи:

Обчислення середніх арифметичних значень (M) – для узагальнення результатів кожного тесту в межах експериментальної та контрольної груп;

Обчислення стандартного відхилення (±σ) – для визначення варіативності результатів усередині кожної групи, що дозволяє оцінити стабільність підготовленості;

t-критерій Стьюдента – для порівняння середніх значень між експериментальною та контрольною групами (а також у межах однієї групи «до» і «після» експерименту) з метою встановлення статистичної достовірності змін.

Рівень достовірності приймався на стандартному рівні:

$p < 0,05$ – вірогідні відмінності;

$p < 0,01$ – високий рівень достовірності;

$p < 0,001$ – дуже високий рівень достовірності.

2.3 Організація дослідження

Дослідження проводилось на базі дитячо-юнацької спортивної школи «Металург Запоріжжя» з футболу. У педагогічному експерименті взяли участь 30 спортсменів, віком 15–16 років які на момент початку мали приблизно однаковий рівень загальної і спеціальної підготовленості, що дозволило

сформувати контрольну (група Б) та експериментальну (група А) групи по 15 осіб у кожній.

Тривалість експериментальної програми становила 12 тижнів, протягом яких футболісти експериментальної групи займалися за розробленою методикою формування техніко-тактичних дій в умовах атакувальної гри. Контрольна група продовжувала тренування за традиційною програмою, прийнятою у даному спортивному закладі.

Дослідження було проведене у декілька етапів

Констатувальний етап передбачав проведення початкового педагогічного тестування з метою визначення рівня підготовленості футболістів у таких компонентах: теоретична підготовленість, спеціальна фізична підготовленість, техніко-тактична підготовленість, ефективність атакувальних дій при розіграші комбінацій.

Протягом формувального етапу реалізовувалась експериментальна методика, яка включала поетапне навчання індивідуальним, груповим і командним техніко-тактичним діям, моделювання атакувальних ситуацій та удосконалення прийомів у стандартних і змінних умовах.

Метою контрольно-підсумкового етапу було повторне тестування за аналогічною програмою для встановлення динаміки змін та ефективності застосованої методики.

3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення завдання розробки методики формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років, які виступають у чемпіонаті України U16, нами було проведено педагогічне дослідження.

Принцип побудови експериментальної методики ґрунтувався на концепції формування у футболістів спеціальних знань, умінь і навичок, пов’язаних з організацією дій під час розіграшу стандартних положень.

Процес навчання при цьому розглядався як поетапне засвоєння спеціальних прийомів і операцій, що базуються на синтезі розумової та моторної діяльності спортсменів.

Структура навчально-тренувальних занять за запропонованою методикою передбачала дві частини:

перша частина – теоретична,

друга частина – практична.

У теоретичній частині заняття розглядалися загальні й специфічні аспекти тактики розіграшу комбінацій зі стандартних положень. Перед виконанням вправ у реальних умовах (на футбольному полі) гравці попередньо опановували їх у класі.

Паралельно здійснювалася корекція якості рішень із боку тренера. Додатково використовувалися відеофрагменти дій футболістів високої кваліфікації як у типових, так і в нетипових ігрових ситуаціях.

Після того, як варіант дій чітко формувався на ментальному рівні, гравці переходили до практичної частини занять, у межах якої вирішувалися завдання фізичної та техніко-тактичної підготовки.

Основу занять становили спеціальні техніко-тактичні вправи, а також контрольні й календарні ігри. Формування тактичних умінь та навичок починалося ще на етапі підготовчих і підвідних вправ.

У результаті експериментальна методика формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років під час розіграшу комбінацій зі

стандартних положень в атаці була спрямована на вирішення таких завдань:

1. Засвоєння гравцями спеціальних теоретичних знань щодо оптимальних стратегій дій при розігруванні стандартних комбінацій.

2. Навчання практичному використанню цих стратегій у різних ігрових ситуаціях.

3. Формування вмінь коригувати попередньо обрану стратегію з урахуванням змін у грі.

4. Розвиток спеціальних фізичних якостей, необхідних для виконання дій при розіграшах стандартів.

5. Формування навичок раціонального переміщення та інших технічних прийомів.

6. Розвиток творчої ініціативи, самостійності та активності футболістів.

Для вирішення зазначених завдань використовувалися такі методичні прийоми:

- вивчення теоретичних положень програми з тактики;
- розв’язання завдань на тактичні дії в класі з подальшим аналізом із тренером;
- перегляд відеоматеріалів дій висококваліфікованих футболістів;
- моделювання ігрових ситуацій при виконанні атакувальних комбінацій;
- поступове збільшення обсягу й різноманітності вправ проблемного характеру;
- скорочення часу на прийняття рішень при зростанні варіативності дій опонентів та партнерів;
- поступове збільшення інтенсивності та швидкості виконання дій, включно із завершальним ударом;
- індивідуалізоване використання засобів тренування;
- виконання вправ після попередніх дій (переміщення, стрибки,

технічні елементи);

- перемикання в техніко-тактичних діях.

На початковому етапі складні техніко-тактичні дії вивчалися в спрощених умовах – частинами, із застосуванням зорових сигналів і орієнтирів.

На етапі закріплення широко застосовувалися графічна, стенографічна та відеофіксація з наступним аналізом дій гравця і суперника.

Вибір засобів навчання дій під час завершального удару залежав від вивчених типових ігрових ситуацій. Усі вправи були спрямовані на моделювання взаємодії між гравцем, що починає комбінацію, і гравцем, що виконує завершальний удар.

Спочатку гравці діяли в полегшених умовах – їм заздалегідь повідомлялася інформація про розташування інших учасників комбінації, спосіб і напрям передачі. Згодом складність зростала за рахунок збільшення кількості невідомих факторів, а також створення ситуацій фізичної переваги захисника.

Інтенсивність виконання комбінацій в учбових іграх підвищувалась шляхом введення обмежень. У підсумку організація дій при розіграші досягала найвищого рівня складності в умовах змагальної діяльності. Схематичне представлення етапів реалізації експериментальної методики наведено у таблиці 3.1.

Основою індивідуальних техніко-тактичних дій при виконанні комбінаційних дій в атаці є вміння футболістів вчасно та точно обирати позицію на футбольному полі. Без якісного опанування цього елемента ефективне вирішення наступних завдань підготовки практично неможливе.

Таблиця 3.1

Методика формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років

Етап підготовки	Зміст та особливості
Теоретичний	- Ознайомлення з теоретичними засадами тактики розіграшу стандартних положень; - Аналіз варіантів дій із тренером; - Перегляд відеоматеріалів з прикладами дій висококваліфікованих гравців.
Моделювальний (в класі)	- Ментальне моделювання ігрових ситуацій; - Обговорення варіантів розвитку подій; - Виконання завдань на тактичне мислення.
Практичний (на полі)	- Засвоєння техніко-тактичних дій у реальних умовах; - Розіграш стандартів із поступовим ускладненням умов; - Застосування варіативних стратегій дій.
Етап закріплення	- Виконання вправ у різних умовах (з обмеженнями часу, простору, варіативністю); - Використання відеоаналізу для корекції дій; - Підвищення темпу і складності комбінацій.
Контрольно-змагальний	- Виконання дій у рамках контрольних і календарних ігор; - Оцінка ефективності техніко-тактичної підготовки; - Самоаналіз і корекція поведінки в ігрових ситуаціях.

Розвиток спеціальних якостей у процесі підготовчих вправ.

Підготовчі вправи були спрямовані на розвиток у футболістів:

- швидкості реакції,
- швидкості відповіді на зміну ігрової ситуації,
- спритності та швидкості переміщень,
- спостережливості,
- орієнтування на полі,
- здатності до швидкого перемикання з одних дій на інші.

Ці якості безпосередньо впливають на своєчасність вибору позиції під час розіграшу комбінацій.

Основу підготовчих вправ становили вправи на швидкість переміщення різними способами з різних вихідних положень – із зупинкою, зміною напрямку руху, виконанням завдань на зорові сигнали.

Формування тактичних умінь у процесі підвідних вправ

Хоча головною метою підвідних вправ є спрощення та прискорення оволодіння раціональною технікою, поступово в них впроваджувався тактичний компонент – необхідність вибору варіанта дії залежно від сигналу або ігрової ситуації (розташування гравців).

Серед підвідних вправ особливе місце займали імітаційні вправи, що поєднувалися з переміщеннями та ударами.

Просторове маркування і точне позиціювання

Однією з ключових особливостей методики було чітке визначення точок розташування гравців перед виконанням техніко-тактичної дії в атаці (з точністю до 0,5 м).

На початковому етапі навчання на полі здійснювалася розмітка найбільш ймовірних зон, у яких повинні відбуватися дії при розіграші комбінацій.

Під час тренувань використовувалися загальноприйняті підвідні вправи, але з урахуванням конкретного розташування зон, у яких найчастіше відбуваються атакувальні дії.

Навчання індивідуальних дій у процесі техніко-тактичних вправ.

Техніко-тактичні вправи були спрямовані на забезпечення надійності та доцільності індивідуальних атакувальних дій у складних ігрових умовах.

Перед початком практичного виконання гравці проходили теоретичну підготовку з тактики атаки.

У поєднанні з підготовчими та підвідними вправами це формувало міцну основу для розвитку індивідуальних умінь і навичок.

Таблиця 3.2

Методика навчання індивідуальних техніко-тактичних дій при розіграші комбінацій

Етап навчання	Зміст та завдання
Підготовчі вправи	- Розвиток швидкості реакції, переміщення, спостережливості, орієнтації; - Вправи з візуальними сигналами та переміщенням у різних напрямках.
Підвідні вправи	- Формування умінь обирати раціональні дії в залежності від сигналу чи ігрової ситуації; - Імітаційні вправи з ударами та переміщенням.
Просторове позиціювання	- Розмітка найбільш імовірних зон для техніко-тактичних дій; - Точне позиціювання (до 0,5 м) при підготовці до комбінацій.
Техніко-тактичні вправи	- Виконання дій у складних умовах з поступовим ускладненням ситуацій; - Вибір оптимального варіанту дії в реальному ігровому контексті.
Контроль та корекція	- Аналіз дій тренером з наданням зворотного зв’язку; - Виконання прийомів у зонах відповідальності з урахуванням завершального удару.

Суть техніко-тактичних вправ полягала в створенні умов, що змушували гравця самостійно обирати оптимальний варіант дії в конкретній ситуації.

Рівень складності вправ поступово зростав. Тренер оцінював правильність вибору техніко-тактичного прийому та вносив відповідні корективи.

Зональна відповідальність і виконання дій в умовах точного позиціювання

Ще однією відмінністю методики було те, що всі дії виконувалися в чітко визначених зонах, які відповідали:

- зоні відповідальності гравця за передачу або завершальний удар,
- прогнозованому розташуванню захисників та партнерів.

Як і в підвідних вправах, активно використовувалася розмітка ймовірних зон футбольного поля для забезпечення точного позиціювання та просторової координації дій гравців.

Методика навчання групових техніко-тактичних дій при розіграші комбінацій.

Групові техніко-тактичні дії, з одного боку, повністю базуються на індивідуальних технічних і тактичних вміннях гравців, а з іншого – входять до загальної системи командних дій в атаці, відображаючи її специфіку.

Ці дії передбачають взаємодію декількох гравців у межах визначених ігрових ситуацій – під час реалізації комбінацій зі стандартних положень.

Взаємодія гравців в атаці.

Ефективність взаємодії між гравцями атаки залежала насамперед від рівня їхньої індивідуальної технічної майстерності.

Основним завданням навчання і вдосконалення групових техніко-тактичних дій було досягнення високого рівня злагодженості та погодженості дій під час розіграшу комбінацій у нападі.

При побудові атакувальних дій на полі футболісти керувалися спеціальними правилами, що визначали:

- основні зони дій – ймовірні простори для реалізації комбінації,
- додаткові зони – ті, що залишалися вільними внаслідок нераціональної гри партнерів.

З урахуванням цього футболісти займали вихідні позиції, які максимально сприяли ефективному завершенню атаки ударом по воротах.

Ускладнення умов виконання вправ.

Навчальні вправи (підготовчі, підвідні, техніко-тактичні) поступово ускладнювалися за такими напрямами:

а) збільшення кількості захисників, що протидіють атаці;

б) розширення кількості зон, у яких розігрувалась атака;

в) комбінування вправ спершу з відомими, а потім – з невідомими чинниками;

г) моделювання ігрових ситуацій в атаці;

д) введення змагального елементу (обмеження часу, ліміти на спроби тощо).

Усі ці принципи закладались в основу вправ, спрямованих на навчання та вдосконалення взаємодії гравців групи під час атакувальних дій.

Особливості побудови вправ:

1. У запропонованих вправах взаємодії між гравцями атаки моделювалися максимально наближено до реальної гри.

2. Їх основою був вибір атакувальної дії відповідно до ситуації, яка штучно створювалася перед виконанням вправи. Це ставило футболістів у умови дефіциту часу та множинного вибору варіантів дій.

У процесі виконання вправ тренер:

- оцінював ефективність взаємодій,
- вносив тактичні корективи в розташування і дії гравців.

Таблиця 3.3

Методика навчання групових техніко-тактичних дій при розіграші комбінацій

Компонент методики	Зміст та особливості
Базові принципи	- Групові дії базуються на індивідуальних техніко-тактичних навичках; - Є складовою командних атакувальних дій.
Мета навчання	- Досягнення злагодженості та узгодженості між гравцями в атаці; - Ефективна взаємодія у стандартних ситуаціях.
Позиціювання на полі	- Визначення основних (пріоритетних) і додаткових зон атакуючих дій; - Вибір початкових позицій для забезпечення ефективного завершення атаки.
Ускладнення вправ	- Збільшення кількості захисників; - Розширення зон атаки; - Включення відомих і невідомих чинників; - Моделювання ситуацій; - Введення змагального елементу.
Структура вправ	- Створення умов дефіциту часу та вибору дій; - Формування ігрового контексту з варіативністю дій; - Тренерська корекція взаємодії.
Очікувані результати	- Своєчасне та точне розташування гравців у фазі атаки; - Корекція розміщення залежно від дій суперника; - Зростання ефективності командних комбінацій.

Методика навчання командних техніко-тактичних дій при розіграші комбінацій

Командні техніко-тактичні дії під час реалізації комбінацій визначаються взаємодією всіх гравців команди з метою завершального удару по воротах. Організація таких дій залежить від тактичної моделі гри команди в атаці.

Участь у командних техніко-тактичних вправах повним ігровим складом дає змогу тренеру здійснювати системне навчання відповідно до заздалегідь розробленого алгоритму атакувальних дій. Особлива увага при цьому приділяється точності виконання дій у кожній підфазі атаки, з урахуванням дій суперника й партнерів по команді.

Перемикання між типами дій.

Одним з ключових завдань було навчання перемиканню між індивідуальними, груповими та командними діями – залежно від динаміки ігрової ситуації.

Моделювання та аналіз дій.

Центральним методом навчання стало моделювання дій захисників і партнерів, а також виконання завдань, у яких умовний “суперник” створює типові ігрові труднощі.

Найвищий ефект досягався під час контрольних ігор та змагальних ситуацій, коли використовувалися:

- установки на гру,
- стенографічний і відеоаналіз дій команди,
- графічні схеми.

Таблиця 3.4

Структура розподілу навчального часу при навчанні командним техніко-тактичним діям

Тип вправ	Частка часу	Зміст
Типові стандартні ситуації	60%	Вправи з організацією атак за алгоритмом у присутності активної протидії захисників
Вправи з варіативною динамікою	35%	Імітація частих змін ситуації, що вимагає швидкого прийняття рішень
Нетипові ситуації	5%	Атакувальні дії у форсованому темпі або з запізненням організації комбінації

Три серії вправ (етапи підвищення складності):

- Перша серія – індивідуальні дії у типових ситуаціях

Умови: статичний захист, відомі зони й напрямок атакувальних дій.

Завдання: навчити футболістів обирати оптимальне місце для завершального удару (з точністю до 0,5 м).

Перехід від ментальної підготовки до реального виконання:

- Друга серія – групова взаємодія

Визначення зон відповідальності гравців (хто завершує, хто підтримує).

Завдання: узгодження дій у групі, швидка адаптація до змін ситуації.

Практикувалося чітке розподілення ролей, імітація фрагментів атак:

- Третя серія – командна взаємодія

Включає повний склад команди.

Поетапне ускладнення: спершу гра з чисельною перевагою (проти 1–2 захисників), далі – до 3–4.

Додано комбіновані тактичні елементи:

Ціль: узгоджене функціональне виконання командної атаки.

Загальні умови проведення

Усі вправи виконувалися після підготовчих і підвідних.

Основна увага: швидкість переміщень, правильний вибір позиції,

використання найбільш раціональних технічних прийомів.

Тренер здійснював ретельний контроль і корекцію виконання кожної дії.

Одним із ключових положень у контексті підвищення ефективності атакувальних дій у футболі є необхідність того, щоб гравець, який виконує завершальний удар по воротах, знав і вчасно займав оптимальну позицію на футбольному полі під час розіграшу комбінації. Такий вибір місця безпосередньо впливає на результативність завершального удару. Результати анкетування це підтвердили: переважна більшість тренерів і футболістів (89%) вважає, що успішність атакувальних дій при розіграші комбінації залежить від правильності та своєчасності вибору місця на полі, а також від злагодженості дій усіх гравців команди. Саме тому під час опитування було поставлено завдання вивчити фактори, які впливають на вибір місця на футбольному полі при розіграші стандартних положень.

Під час аналізу результатів анкетування щодо факторів, які впливають на доцільний вибір позиції при стандартних ситуаціях (див. Таблицю 3.5), з'ясувалося, що абсолютна більшість футболістів (74,6%) серед найбільш пріоритетних критеріїв виокремлюють: завдання тренера, індивідуальні особливості та рівень підготовленості гравців, систему гри в нападі атакувальної команди, а також взаємодію між гравцями в підготовчій фазі атаки.

15,7% опитаних у першу чергу звертають увагу на характер передачі, з якої виконується завершальний удар, зокрема просторово-часові параметри передачі. Частина футболістів (8,6%) вважає ключовими індивідуальні якості та рівень підготовки захисників, а також їхнє розташування на полі. І лише 3,3% респондентів наголошують на тому, що вирішальним фактором є рух гравця під час виконання удару (розбіг, фінт, замах, удар).

Таблиця 3.5

Критерії, що впливають на вибір місця на футбольному полі при розіграші стандартних положень

Критерії, що впливають на вибір місця під час розіграшу комбінацій	Пріоритет (гравці)	Пріоритет (тренери)
Завдання тренера щодо організації атакувальних дій	1	1
Система гри в захисті команди-суперника	8	6
Система гри в нападі атакувальної команди	3	11
Індивідуальні особливості та рівень підготовленості гравця атаки	2	5
Індивідуальні особливості та рівень підготовленості гравців захисту	9	7
Характер передачі для завершального удару (відстань, траєкторія, швидкість, віддаленість від воріт)	5	4
Зона, з якої виконується удар по воротах	7	8
Взаємодія гравців атакувальної команди у фазі підготовки атаки	4	3
Рух гравця під час виконання удару (розбіг, фінт, замах, удар)	10	9
Розташування гравців захисної команди	11	10
Ігровий досвід футболіста, інтуїція та передбачення ігрової ситуації	6	2

Аналіз отриманих даних свідчить про те, що головним критерієм для футболістів є індивідуальні особливості та рівень підготовленості гравців атаки (66%). На другому місці – якість і узгодженість взаємодії між гравцями в атакувальній фазі (50,5%). Саме ці чинники, на нашу думку, найбільш значущі, адже вони визначають своєчасність і точність виходу гравця на позицію для виконання завершального удару, а отже – ефективність усієї атакувальної дії.

Серед менш пріоритетних критеріїв футболісти називають такі: характер передачі (пріоритет 5), ігровий досвід, інтуїція та вміння передбачати розвиток подій (6), система гри в захисті суперника та зона для виконання удару (7), індивідуальні якості захисників (8), рух гравця при виконанні удару (9), розташування оборонців (10). Варто зазначити, що переважна більшість спортсменів (88,7%) вважає, що завдання тренера є визначальним фактором (пріоритет 1), хоча на практиці часто воліють діяти за ситуацією.

Результати анкетування тренерів підтверджують єдність у поглядах із гравцями щодо важливості тренерських вказівок при організації атакувальних дій – цей критерій посів перше місце за пріоритетністю. Водночас тренери надають великого значення також ігровому досвіду футболіста, його інтуїції та здатності передбачати ігрові ситуації (пріоритет 2). До важливих критеріїв тренери відносять характер передачі (пріоритети 3 і 4), індивідуальні якості гравця атаки (5), систему гри суперника в обороні (6) та підготовленість захисників (7).

Натомість менш значущими тренери вважають: розташування гравців суперника (8), рух гравця під час удару (9), систему гри в нападі атакувальної команди (10). Отже, дані анкетування дозволяють зробити висновок: тренери, ймовірно, переоцінюють вагу власних вказівок при організації техніко-тактичних дій, тоді як у реальних змагальних умовах гравцям часто доводиться діяти в нестандартних ситуаціях, де жорстке дотримання інструкцій не завжди є виправданим.

Таблиця 3.6

Показники спеціальної підготовленості та ефективності розіграшу комбінацій футболістів груп «А» і «Б» до експерименту

Показники	До експерименту Група А	До експерименту Група Б	t	t табл
Теоретична підготовленість, бал	3,01±0,18	2,73±0,14	1,26	2,07
Спеціальна фізична підготовленість, бал	4,59±0,15	4,48±0,11	1,21	2,07
Техніко-тактична підготовленість, бал	2,88±0,22	2,75±0,19	1,30	2,07
Командна ефективність розіграшу комбінацій, %	6,6±0,72	6,0±0,45	1,36	2,07

Однією з основних складових спортивного тренування, як і будь-якого іншого педагогічного процесу, є навчання. Воно охоплює навчальну діяльність тренера та пізнавальну діяльність спортсменів. Спільна суть цієї взаємодії полягає в оптимізації процесу засвоєння знань і вдосконалення практичних дій. У нашому дослідженні оптимізація була пов'язана з раціоналізацією атакувальних техніко-тактичних дій, що значною мірою залежить від засвоєння футболістами правильного розуміння суті, правил і умов виконання комбінацій з стандартних положень.

Однак перехід знань у дію можливий лише за умови їх практичного закріплення. Тому для обґрунтування експериментальної методики формування в юних футболістів техніко-тактичних дій в атаці під час розіграшу напрацьованих комбінацій зі стандартних положень було проведено педагогічний експеримент. Ефективність запропонованої методики оцінювалася за змінами у рівні спеціальної підготовленості футболістів і результативності атакувальних дій.

Таблиця 3.7

Показники спеціальної підготовленості та ефективності розіграшу комбінацій футболістів груп «А» і «Б» після експерименту

Показники	Після експерименту Група А	Після експерименту Група Б	t	t табл
Теоретична підготовленість, бал	4,48±0,11	2,91±0,69	2,61	2,07
Спеціальна фізична підготовленість, бал	4,41±0,14	4,15±0,13	1,27	2,07
Техніко-тактична підготовленість, бал	4,23±0,12	3,06±0,16	2,51	2,07
Командна ефективність розіграшу комбінацій, %	20,1±0,74	6,7±0,41	6,3	2,07

Удосконалення техніко-тактичної діяльності неможливе без достатнього

рівня загальної та спеціальної підготовленості гравців. Це положення підтверджується низкою досліджень, у яких значна увага приділяється розвитку психомоторних якостей і тактичного мислення спортсменів. Підтвердженням залежності ефективності гри від рівня спеціальної підготовленості в нашому експерименті стали результати аналізу тестування футболістів за показниками теоретичної, спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовки. Узагальнені результати наведено в Таблицях 3.6 і 3.7.

Аналіз результатів тестування до початку експерименту показав, що між обома групами – експериментальною («А») та контрольною («Б») – не було статистично значущих відмінностей у рівнях підготовленості. Саме група «А» брала участь у впровадженні експериментальної методики. Після завершення педагогічного експерименту в гравців цієї групи було зафіксовано достовірне покращення показників усіх досліджуваних складових спеціальної підготовленості, а також значне зростання ефективності розіграшу комбінацій.

Найпомітніші зміни були виявлені у рівні теоретичної (з 3,01±0,18 до 4,48±0,11 балів) та техніко-тактичної підготовленості (з 2,88±0,22 до 4,23±0,12 балів), що свідчить про високу ефективність цілеспрямованого навчання в межах методики. Умови змагальної діяльності також виявилися показовими: ефективність комбінацій в експериментальній групі зросла з 6,6% до 20,1%, що є значущим результатом ($p<0,001$).

Порівняння з контрольною групою «Б», яка навчалася за традиційною методикою, підкреслює ефективність запропонованого підходу. У футболістів цієї групи після експерименту істотні зміни відбулися лише в компоненті спеціальної фізичної підготовленості (з 4,48±0,11 до 4,15±0,13; $p<0,05$). Зміни в інших показниках були випадковими та статистично незначущими. Умовна ефективність атак у змагальній практиці зросла лише з 6,0% до 6,7% ($p>0,05$).

Таким чином, результати експерименту дозволяють зробити висновок, що застосування експериментальної методики формування техніко-тактичних дій під час розіграшу комбінацій зі стандартних положень в умовах атакувальної гри забезпечило суттєве підвищення якості реалізації

завершальних дій у матчевих ситуаціях. Це свідчить про доцільність і результативність системного впровадження методики у тренувальний процес юних футболістів.

ВИСНОВКИ

1. Теоретичний аналіз науково-методичної літератури засвідчив актуальність проблеми формування техніко-тактичних дій у футболістів 15–16 років у контексті сучасних вимог до атакувальної гри. Виявлено, що більшість авторів акцентують увагу на необхідності поступового розвитку індивідуальних, групових і командних взаємодій, що забезпечують результативність атак у змагальній діяльності. Однак, системно реалізовані методики, що комплексно поєднують ці три рівні взаємодії в умовах моделювання атакувальних комбінацій, у вітчизняній практиці представлені недостатньо.

2. У ході педагогічного експерименту було розроблено та апробовано експериментальну методику, спрямовану на формування індивідуальних, групових і командних техніко-тактичних дій футболістів 15–16 років. Методика включала теоретичну підготовку, спеціально адаптовані підготовчі, підвідні та техніко-тактичні вправи, які реалізовувалися в умовах моделювання типових атакувальних ситуацій. Особливу увагу приділено обґрунтованому вибору місця на полі під час завершення комбінацій та відпрацюванню ролей гравців у межах атакувальної фази гри.

3. Педагогічне тестування підтвердило високу ефективність експериментальної методики: у футболістів експериментальної групи (група «А») зафіксовано достовірне зростання показників у всіх компонентах спеціальної підготовленості – теоретичній ($p<0,001$), спеціальній фізичній ($p<0,01$) і техніко-тактичній ($p<0,001$). Ефективність розіграшу комбінацій в умовах змагальної гри зросла з 6,6% до 20,1% ($p<0,001$), що свідчить про результативність запропонованої програми. У контрольній групі таких змін не спостерігалося.

4. Порівняльний аналіз анкетування тренерів і гравців виявив розбіжності в пріоритетах при виборі місця на полі під час виконання стандартних положень. Хоча переважна більшість респондентів визнає

провідну роль завдань тренера, гравці віддають значну перевагу індивідуальним особливостям і рівню взаємодії в команді. Це свідчить про потребу у гнучкому поєднанні інструкцій тренера з розвиненими когнітивними та тактичними якостями футболістів.

Результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої експериментальної методики. Її впровадження дозволяє суттєво підвищити рівень техніко-тактичної підготовленості футболістів у ключовому для гри віці 15–16 років. Методика може бути рекомендована для використання в дитячо-юнацьких спортивних школах, футбольних академіях та інших закладах, що здійснюють підготовку резерву для професійного спорту.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Абдула А. Б., Перцухов А. А., Шаленко В. В. Аналіз атакуючих техніко-тактичних дій провідних футбольних клубів Європи. *Спортивні ігри*. 2023. № 2. С. 4-14.

2. Балан Б. Особливості відбору футболістів на етапі підготовки до вищих досягнень на основі комплексного тестування кандидатів у професійні команди. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2012. № 1. С. 8-11.

3. Балан Б. Управління підготовкою футболістів віком 19 - 21 років на етапі переходу до команди майстрів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2010. № 3. С. 3-7.

4. Дорошенко Е.Ю. Аналіз параметрів техніко-тактичної діяльності кваліфікованих футболістів. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: Збірник*. 2009. № 64. С. 263-268.

5. Дорошенко Е.Ю. Біомеханічні аспекти спортивної тактики як фактор управління змагальною діяльністю в командних спортивних іграх. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Випуск 54. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання і спорт: Збірник*. 2008. С. 86-89.

6. Дорошенко Е.Ю. Основні методичні принципи оцінювання спортивної майстерності кваліфікованих футболістів. *Теорія і методика фізичного виховання та спорту.* 2009. № 3. С. 7-11.

7. Єрмаков С.С. Моделі біомеханічних систем в організації ефективної дії спортсмена. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2001. № 12. С. 40.

8. Єрмоленко П. Підготовка футболістів віком 11-15 років з урахуванням ігрового амплуа. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2012. № 1. С. 16-21.

9. Жлобо Т., Жлобо В. Ефективність функціонального тренування для

розвитку рухових якостей учнів старшої школи у процесі занять міні-футболом . *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки*. 2023. Вип. 20. С. 26-31.

10. Журід С. Порівняльний аналіз показників креативності юних футболістів 15, 17 років і професійних гравців різних амплуа. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2011. № 3. С. 57-61.

11. Журід С. Порівняльний аналіз показників креативності юних футболістів 15, 17 років і професійних гравців різних амплуа. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2011. № 3. С. 57-61.

12. Крушинська Н., Матвєєв С., Кириченко Р. Футбол як засіб соціалізації учасників бойових дій: стан, проблеми, перспективи. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2023. № 3. С. 69-72.

13. Курок О. І., Хлус Н. О. Розвиток фізичних якостей у дітей старшого дошкільного віку засобом спортивної гри футбол. *Спортивні ігри*. 2022. № 4. С. 4-15.

14. Лісенчук Г., Лелека В., Богатирьов К. та ін. Легкоатлетичні засоби у підготовці юних кваліфікованих футбольних півзахисників 13-14 років. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2023. № 2. С. 16-23.

15. Мельник С. А., Малімон О. О., Касарда О. З. та ін. Динаміка змін показників фізичної та технічної підготовленості футболістів 10–14 років під впливом вправ легкої атлетики. *Спортивні ігри*. 2023. № 1. С. 18-30.

16. Ніколаєнко В. В. Практичні аспекти вдосконалення тренувальної діяльності та системи проведення змагань на етапі підготовки до вищих досягнень у футболі. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2013. № 2. С. 23–27.

17. Ніколаєнко В. В. Практичні аспекти вдосконалення тренувальної діяльності та системи проведення змагань на етапі підготовки до вищих досягнень у футболі. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2013. № 2. С. 23–27.

18. Ніколаєнко В.В. Система багаторічної підготовки футболістів до

досягнення вищої спортивної майстерності : дис. на здобуття ступеня канд. наук з фізичн. вихов. і спорту : 24.00.01. «Олімпійський та професійний спорт». Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України. К. : НУФКСУ. 2015. 380 с.

19. Ніколаєнко В.В. Системний підхід до розробки проблеми оптимізації багаторічної підготовки футболістів. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2015. № 16. С. 170-178.

20. Ніколаєнко В.В. Управління підготовкою юних футболістів на основі індивідуальних особливостей розвитку дитячого організму. *Слобожанський науково-спортивний вісник* : [наук.-теорет. журн.]. Харків : ХДАФК. 2014. № 2 (40). С. 104–110.

21. Ніколаєнко В.В. Шляхи вдосконалення організації змагань у дитячоюнацькому футболі. *Молодіжний науковий вісник (фізичне виховання і спорт).* Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Луцьк. 2013. Вип. 12. С. 76–85.

22. Ніколаєнко В.В., Байрачний О.В. Стан підготовки футбольного резерву в Україні. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2010. №2.С. 32-36.

23. Овчаренко С., Соловей Д., Матяш В., Яковенко А. Вдосконалення розвитку координаційних здібностей юних футболістів на етапі попередньої базової підготовки. *Спортивний вісник Придніпров'я. Науково-практичний журнал*. Дніпро: ПДАФКіС. 2020. № 1. С.68-76.

24. Овчаренко С.В., Матяш В.В., Соловей Д.О., Яковенко А.В. Футбол: історія розвитку, правила гри, методика навчання / Навчально-методичний посібник. Дніпро: Вид. ЧФ «Стандарт-Сервис», 2017. 150 с.

25. Овчаренко С.В., Матяш В.В., Яковенко А.В. Планування тренувального процесу футболістів в підготовчому періоді. *Спортивний вісник Придніпров'я.* Науково-практичний журнал. Дніпропетровськ: ДДІФКіС. №1. 2012. С. 166–169.

26. Овчаренко С.В., Мітова О.О. Проблеми контролю у футболі в зв'язку з сучасними тенденціями його розвитку. *Фізична культура спорт та*

здоров'я нації: зб. наукових праць: Вінницький держ. пед. ун-тет ім. М.Коцюбинського, Житомирський держ. ун-тет і м. І.Франка / п ід ред. В.М. Костюкевича. Вінниця: ТОВ «Планер», 2017. Випуск №3 (22). С.371–377.

27. Перевозник В., Перцухов А. Особливості просування м'яча футболістами високої кваліфікації в умовах змагальної діяльності. *Спортивні ігри*. 2022. № 3. С. 122-129.

28. Перевозник В.І. Теорія та методика футболу. Навчальний посібник для слухачів курсів підвищення кваліфікації. Харків. 2019. 101 с.

29. Перевозник В.І., Перцухов А.А. Дослідження рухової активності футболістів 17-19 років за умов змагальної діяльності. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків: ХДАФК. 2009. №1. С. 53 – 57.

30. Перцухов А.А. Корекція спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовки футболістів 17-19 років при переході до професійних команд : дис. на здобуття ступеня канд. наук з фізичн. вихов. і спорту : 24.00.01. «Олімпійський та професійний спорт». Харк. держ. акад. фіз. культури. Харків : ХДАФК. 2013. 200 с.

31. Петренко І.Г., Петровський В.Р. Теоретичні основи оптимізації процесу фізичного виховання студентів засобами футболу. *Молодий вчений*. 2015. № 2(6). С. 505-508.

32. Петров О., Петров А. Футбол як засіб формування потреби в здоровому способі життя. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини.* 2008. Т. 1. С. 96-100.

33. Пилипенко В.М., Тимчик М.В. Теоретичні аспекти фізичного виховання курсантсько-студентської молоді засобами футболу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. (Серія № 15). Науково-педагогічні проблеми фізичної культури: фізична культура і спорт. Зб. наукових праць.* 2018. Вип. 4(98). С. 18-27.

34. Пітин М., Артим'юк Н. Взаємозв'язки показників фізичної підготовленості футболістів на етапі початкової підготовки. Молода

спортивна наука України : зб. наук. Праць з галузі фізичної культури та спорту. Вип. 14 : у 4-х т. Л. 2010. Т.1. С. 215-220.

35. Сапрун С. , Корнієнко С., Кузь Ю., Машталер І. Теоретико-організаційні основи інтеграції секції футболу у загальноосвітні навчальні. *Теорія і практика фізичної культури і спорту*. 2023. № 1. С. 103-109.

36. Сивохоп Е.М., Шкірта М.І., Маріонда І.І. Теорія і методика викладання футболу підготували: методична розробка виховання. Ужгород, 2013. 52с.

37. Сивохоп Е.М., Шкірта М.І., Маріонда І.І. Теорія і методика викладання футболу : методична розробка виховання. Ужгород, 2013. 52с.

38. Сивохоп Е.М., Шкірта М.І., Маріонда І.І. Теорія і методика викладання футболу підготували: методична розробка виховання. Ужгород, 2013. 52с.

39. Соломонко В. В. Футбол : підручник. Київ : Олімпійська література, 2005. 296 с.

40. Стасюк В. А. Структура і зміст тренувального процесу студентських футбольних команд протягом річного макроциклу. *Актуальні проблеми фізичного виховання та методики спортивного тренування.* 2017. №1.65-71.

41. Степаненко В., Погребний В., Коробко К. та ін. Вікові особливості взаємозв’язків показників спеціальної фізичної підготовленості з ефективністю захисних тактичних дій юних футболістів 11-15 років. *Теорія і практика фізичної культури і спорту.* 2023. № 1. С. 29-35

42. Теоретико-методичні основи управління процесом підготовки спортсменів різної кваліфікації: колективна монографія / за заг. ред. В.М. Костюкевича. Вінниця : ТОВ Планер, 2018. 418 с.

43. Терещенко Т. О. Оптимізація рівня гідратації організму футбольних арбітрів під час тренувань та змагань. *Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія*. 2023. № 1. С. 24-27.

44. Товт В. А., Маріонда І. І. Теорія і технології оздоровчо-

рекреаційної рухової активності: навчальний посібник. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», «Говерла». 2015. 88 с

45. Футбол : навч. прогр. для дитячо-юнацьких спорт. шк., спеціалізованих дитячо-юнацьких шк. олімп. резерву та шк. вищ. спорт. майстерності / В. Г. Авраменко, В. І. Гончаренко, О. М. Джус [та ін.]. Київ : Наук.-метод. ком. ФФУ, 2003. 106 с.

46. Хлус Н. О. Педагогічна технологія спеціальної фізичної підготовки юних гравців у міні-футболі. *Спортивні ігри*. 2023. № 1. С. 74-83.

47. Христова Т.Є. Тестування рухових здібностей школярів: курс лекцій для студентів вищих навчальних закладів спеціальності «Фізична культура». Мелітополь: ФОП Силаева О.В., 2017. 48 с.

48. Шаленко В.В., Перцухов А.А. Порівняльний аналіз показників фізичної підготовленості футболістів професійних команд різного рівня. *Проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. URL : http://www.nbuv.gov.ua.

49. Шиян Б. М., Папуша В. Г. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту : навч. посібник. Б. М. Шиян,. Харків : "ОВС", 2005. 208 с.

50. Borysiuk Z. The level of coordination parameters compared with the effort profile of footballers - an analysis of a single case. *Sports kinetics*. 2003. P. 35-38.

51. Briskin Y. The differentiation of technical and tactical training of sportsmen in team sports a direction of scientific research. *Фізична активність, здоров'я і спо*рт. 2012. № 3 (9). С. 16-22.